

Türkçe Ders Kitaplarında Modernizm Eleştirisi

*Ramazan ŞİMŞEK**

Öz

Eğitim, örgün ve yaygın ağlarda toplumun değerleri, anlam-değer dünyası, refleksleri gözetilerek yürütülen bir süreçtir. Toplumsal değişim ve dönüşümler etkiledikleri tüm diğer faktörler gibi eğitimi de etkilemektedir. Eğitim sürecinde hem öğreticiler hem öğrenciler açısından temel kaynak ders kitabıdır. Ders kitapları akademik içerikler kadar sosyal, kültürel içerikleri de bünyesinde barındırmaktadır. 19. yüzyıldan bu tarafa sosyal bilimlerin neredeyse tüm alanlarında gündem olan modernizm eğitimin de gündeminde yer almaktadır. 20. yüzyılda zirvesine ulaşan modernizm, yeniliklerle beraber maddi, manevî çözümleri de getirmiştir. Bu bağlamda eğitimin kurumsal politika belirleyicileri bu çözümlere önlemler almıştır. Bu araştırmada kod çözme, yüzey yapının arkasındaki semantik katmanlara ulaşma olarak tarif edilen eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmış; MEB onaylı Türkçe ders kitaplarında modernizmin çözücü, bozucu etkilerine yönelik inşa edilen söylemler analiz edilmiştir. Araştırma bünyesinde modernizmle ilişkili yabancılaşmanın, popüler kültürün ve popüler kültür etkisindeki dil pratiklerinin, kapitalizmin inşa ettiği ben merkezli insan tipinin eleştirildiği; hedef kitlenin davranış ve tutumlarının metin söylemiyle manipüle edilmeye çalışıldığı; hedef kitlenin zihinsel şemalarının şekillendirilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modernizm, Eleştirel Söylem Analizi, Ders kitabı, Söylem

Criticism of Modernism in Turkish Textbooks

Abstract

Education is a process carried out by considering the values, meaning-value world, and reflexes of the society in formal and non-formal networks. Social changes and transformations affect education like all other factors they affect. The main source for both teachers and students in the educational process is the textbook. Textbooks contain social and cultural content as well as academic content. Modernism which has been on the agenda in almost all fields of social sciences since the 19th century is also on the agenda of education. Reaching its peak in the 20th century modernism brought material and spiritual dissolution along with innovations. In this context, the institutional policy makers of education have taken measures against these dissolutions. In this study, critical discourse analysis method, which can be defined as decoding, reaching the semantic layers behind the surface structure, was applied, the discourses built on the deconstructive and disruptive effects of modernism in Turkish textbooks approved by the Ministry of National Education were analyzed. Within the scope of the research, it was determined that alienation related to modernism, popular culture and language practices under the influence of popular culture, and the self-centred human type built by capitalism were criticized. In addition, it was determined that the behaviors and attitudes of the target audience were tried to be manipulated by text discourse and that the mental schemas of the target audience were tried to be shaped.

Keywords: Modernism, critical discourse analysis, textbook, discourse

* Öğr. Gör. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, ramazansimsek@nevsehir.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-8295-8903

Giriş

Eğitim, küresel anlamda toplumların birbiri ile rekabet ettiği; bilgi ve tecrübe paylaşımında bulunduğu; toplumların fikir, ideoloji ve düşünsel reflekslerini yapılandırdıkları asimetrik bir zemindir. Ders kitapları ise eğitimin bu çok faktörlü yapısını hem akademik hem de düşünsel anlamda temel dışlısı konumundadır. Çünkü ders kitapları muhatap olduğu hedef kitlenin akademik ve düşünsel gelişimini etkilemektedir.

Ders kitapları hazırlanırken bireysel, kültürel ve toplumsal farklılıklar gözetilerek akademik içeriklerin yanı sıra sosyokültürel içerikler de göz önüne alınmaktadır. Bu eğitim materyali oluşturulurken içeriğini oluşturan edebî metinler tür, tema, kaynak, şair ve yazar tercihi bakımından kültürel değerlerin aktarılmasında önem arz etmektedir (Bulut ve Orhan, 2012: 302). Ana dili ya da yabancı dil eğitimi açısından kullanılan ders kitaplarının süreçte iletişim, kültür ve öğreticilik fonksiyonu öne çıkmaktadır. Dilde temel kavramları öğrenme ve bildirişim sürecine dâhil etme metinler ve etkinliklerle gerçekleşmektedir. Bu bağlamda ders kitabı ve içeriğinde kullanılan metinlerin yetkinliği öğrenme, öğretme işinin kalitesini doğrudan etkilemekte; içinde bulunulan toplumun, kültürün izlerini taşımaktadır. Doğal olarak ders kitapları salt metinler olarak değil, sosyal süreçlerin bir parçası olarak görülür. Örneğin, ders kitaplarının yayınlanması ve düzenlenmesi sürecini etkileyen faktörler (Anderson-Yockel ve Haynes 1994: 130), müfredatta belirlenen eğitim hedefleri, bu hedeflerin arkasındaki politik süreçler öğrencilerin ve öğretmenlerin ders kitaplarına verdiği yanıtlar yoluyla sosyal olarak belirlenir. Ders kitaplarının içeriği hem üretim sürecinin izleri hem de yorumlama için temel teşkil eden ipuçları olarak kabul edilebilir (Fairclough 1989: 25). Yani, ders kitabı da kitle iletişim aracı olarak kabul edilebilir. Çünkü ders kitapları eğitimin doğası gereği sosyal hayattan bağımsız değil; aksine hayat ile iç içedir. Bu bağlamda temel otorite mekanizması olan “devlet” kendi iç kodları gereği “iyi vatandaş” yetiştirme gayesine sahiptir. Bu gaye ekseninde okullarda okutulan ders kitapları ve içerikleri yapılandırılmaktadır.

Selander'ın (1991: 35-39) belirttiği gibi, ders kitapları büyük bir kitleye ulaşırlar ve aynı zamanda bir neslin dünya görüşünü doğrudan etkilerler. Ders kitabı analizi, toplumdaki değişiklikler ve toplumdaki değerler hakkında büyük ölçekte bilgi verir. Ders kitapları, yazarlarının ve kültürlerinin tutumlarını, değerlerini ve inançlarını, toplumsal cinsiyet önyargısı, cinsiyetçilik ve stereotipleme gibi sosyal ve kültürel önyargıları yansıtmaktadır (Carrell ve Korwitz, 1994; Renner, 1997). Aynı zamanda ders kitapları bu kavramları yeniden üretirler, dönüştürürler, öğretmenler ve öğrenciler üzerinde de etkili olurlar. Tüm bu aşamalar resmi öğretim programları ve resmi öğretim programlarına gömülü-bütünleşik örtük programlar ile gerçekleştirilir.

Söylem, Söylem Analizi ve Eleştirel Söylem Analizi

Söylem kavramı tarihsel süreç içinde genellikle sosyoloji, siyasal bilimler, siyasal iletişim alanı ile ilişkilendirilmiş olup içinde bulunduğumuz yüzyılda ise disiplinler arası bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra popülerliği artmaya başlamış; söylemi konu edinen çalışmaların sayısı artmıştır.

Etimolojik olarak Latince ‘discurrere’ (oraya buraya koşuşturma, gidiş gelişler) kelimesinden türeyen ve Orta Çağ Latincesinde ‘discursus’ (hararetli tartışma, karşılıklı iletişim, görüşme) olarak kullanılan söylem terimi, mecazi anlamda da ‘özne hakkında uzun uzadıya konuşma’, ‘bir şey hakkında iletişim’ anlamlarında kullanılmaktadır (Sözen, 2014:7). Günay (2018) ise söylemin göreceliliğini vurgulayarak; “uzamsal, zamansal ve kişiye bağlı değişkenler açısından oluşturulmuş dil yapıları” şeklinde tanımlamıştır. Maingueneau’ya göre söylem; tümceler ve tümce ötesi yapıların birleşimi ile oluşan dilsel yapıdır(akt. Günay, 2018: 22).

Genellikle yapısal ve semantik bir tema etrafında oluşan söylem, ilk etapta saptanan, fark edilen anlam çerçevesinden daha derin içeriklere sahiptir. Bu yönü ile “söylem” derin yapıdan aşkın, cümleler ötesi bir yapıyı içermektedir. Söylem, en kapsayıcı tanımı ile yazılı, sözlü, görsel anlam yüklerinin bir araya gelmesiyle meydana gelen ifadeler bütünü olarak değerlendirilebilir(Şimşek ve Erdem, 2020). Söylemi oluşturan öğelere yüklenen semantik yükler öznel olup yorumlayan bireyin eğitim durumu, kültürel yapısı, yorumlama yetisi ile ilişkilidir. Bu yorumlama süreci söylem üzerinden metodolojik olarak söylem analizini ortaya çıkarmıştır.

Söylem analizi, genellikle konuşmalar ve metinler üzerinden gerçekleştirilen bir çözümleme tekniğidir (Arkonaç, 2012: 105). Söylem analizi konuşmacı, dinleyici ya da yazar, okur barındıran bir sürece odaklanmaktadır (Nordquist, 2020). Birden fazla faktörü doğrudan bünyesinde barındıran söylem dil pratiği ve dilbilimle doğrudan ilişkili olup sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik alanlarla da temasa sahiptir (Sözen, 1999: 20). Bu yönü ile söylem analizi ne salt dilbilimle ilgili bir alandır ne de salt dil pratiğine odaklanan bir alandır. Söylem analizi dil pratiğine ve dil pratiğinin temas ettiği sosyal alana odaklanır. Bir araştırma bünyesinde politik, ideolojik veya toplumsal soruna yönelik bir çözümleme yapılması hedefleniyorsa en uygun yöntem eleştirel söylem analizidir (Çelik ve Ekşi, 2008: 110).

Fairclough (1995) eleştirel söylem analizini, verili bir tarihsel ana ait söylemsel pratikler, olgular ve metinlerle daha geniş toplumbilimsel ulamlar olan toplumsal ve kültürel yapılar, ilişkiler ve süreçler arasında örtük olan nedensellik ve belirleyicilik bağtıntılarının sistematik bir biçimde açığa çıkarmayı hedeflediğini belirtmektedir. Ayrıca söylem, dil pratiklerindeki güç ilişkileri ve güç mücadelesinden etkilenen aktörleri; özneler arası güç ilişkisinin örtükleştirilmesini; egemen söylemin kendisinin güç ve hegemonya aracı olmasını açıklamaya çalışmaktadır (akt: Yağcıoğlu, 2002:6-7). Eleştirel söylem analizi görünen yüzey yapının ardına geçme, semantik çerçeveyi kitleye betimleme, katmanlar arası ilişkiyi açıklama ve hegemonya odaklı güç ilişkilerini eleştirme üzerine odaklanmaktadır. Eleştirel Söylem Analizi (ESA) disiplinler arası bir yörüngede ile hareket etmektedir. Toplum ve dil ilişkisi; metin, söylem ve toplum ilişkisi; iktidar(güç) ve söylem ilişkisi ESA'nın temel araştırma alanları olarak öne çıktığı söylenebilir

Punch (2014: 214), Van Dijk (2011: 31) ve Sözen (1999: 13) de aynı alana değinerek yazılı ya da sözlü içeriklerde görülen dil pratiklerinin sosyopolitik yönüne ve söylem bütünlüğüne işaret ederler. Bu çerçevede çok farklı alanların kesişiminde yer alan eleştirel söylem analizi mutlaka, kesin çıkarımlara ulaşmaktan ziyade yorum odaklıdır. Zira söylem analizinin temelini "değişkenlik", "hermenötik" oluşturmaktadır. Dolayısıyla verilerden elde edilen çıktılar görecelidir. Onu sistematik bir şekilde değişken kılan parametre ise bağlamın kendisidir (Baş ve Akturan, 2008: 26). Eleştirel söylem analizinin odağında hermenötik olduğu için analistin kendi entelektüel, akademik derinliğiyle semantik katmanları, bilinçaltında ve bilinç düzeyinde işaret edilen mesajları; sözlü, yazılı ya da göstergesel söylemle şekillendirilmeye çalışılan davranışları yüzeye çıkarması beklenir.

Söylem çözümlemesi bir çeşit okumadır. Bu okuma kısaca, gerçekleri birebir aktarmaktan ziyade, metinden çıkarılacak anlamı çözümleme yöntemidir (Nixon ve Power, 2007: 75). Metinlerde ortaya çıkan sorulara kesin cevaplar vermek yerine onları var eden bağlamla birlikte düşünsel bir aktivite gerçekleştirilmektir (Güllüoğlu, 2012: 232-233).

Modernizm

Düşünsel yapıların son derece hızlı değiştiği küreselleşen dünyada zihinleri en fazla yoran ve felsefî otoritelerin de oldukça fazla mesai harcadığı kavramlardan biri de "modernizm" olarak bilinmektedir. Birçok filozof ve sosyal bilimcinin tanımlamaya çalıştığı "modernizm" hitap ettiği ve dâhil olduğu alanlar açısından geniş bir toplumsal yelpazeye sahiptir. Cevizci (2010:1108), modernizmi "kökeni itibarıyla, Latince bir sözcük olan "modo" (son zamanlar, şimdi) kelimesinden türetilen *modernus*, *hodiernus* (hodie=bugün) terimlerinden gelen; düşüncedeki açıklık, özgürlük, otoriteden bağımsızlık ve en yeni ve en son dile getirilmiş düşünceler üzerine bilgi" olarak ifade etmiştir. Bu kavram zaman ve mevcut olanla doğrudan iltisaklı olup sabit olanın yani mevcudun bir tenkidi olarak öne çıkmaktadır.

Kızılcılık (1996: 9) modern kavramını yeni, yenilenen, eski ve mazide olandan uzaklaşmış olarak tanımlamaktadır. Jeanniere (1994:16) köklü bir değişim-dönüşümün hemen ardından ortaya çıkan ifade ettiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda modern olmak düne, geçmişe ait olmayan ve farklı metodolojilerle değerlendirilen bir dünyada yaşamayı işaret etmektedir. Terminoloji açısından "yeni" kavramını temsil eden modernizm daima mevcuda, geleneksel olana, tahkim edilene eleştiri getiren bir kavramdır.

İlk kez 11. yüzyılda kullanıldığını bildiğimiz "modernite" kavramı ortaçağ Avrupa'sındaki teolojik, toplumsal tartışmalardan hareketle sistematize olarak "modernizm" kavramına dönüşmüştür. Tarihsel süreçteki en büyük modernleşme hareketi olarak öne çıkan Reform ve Rönesans hareketleri

17. yüzyıla kadar tahkim edilen siyasi ve dinî yapıyı derinden sarsarak eskiye, geleneksel olana bakışı kökten değiştirmiştir. 18 ve 19. yüzyılda sanayileşme etkisi ile modernleşme toplumsal alana, kavramlara da doğrudan temas etmiş ve bunları dönüştürmüştür.

Modernleşme sürecinde bilim ve teknoloji alanlarındaki gelişmelerle güce, mutluluğa, sınırsız özgürlüğe kavuşacağını düşünen insanlık için nesne karşısında ortaya çıkan psikik semptomlar kısa bir süre sonra yabancılaşmayla, yalnızlaşmayla, tükenmişlik sendromuyla birleşerek bireysel varlık-yokluk sorunsalına dönüşmüştür (Yeter, 2015: 262). Her değişim ve dönüşüm hareketi gibi modernizm de kavramları, algıları, ölçütleri yapılandırırken bir maliyet getirmiştir. Özellikle 20. yüzyılın başında sanayileşme, kapitalizm, rekabetçi serbest piyasa modeliyle sosyolojik çözülme, değer erozyonu, yalnızlaşan ve yabancılaşan insan, ben merkezli insan bu maliyetin oluşturduğu krizler olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırmada da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylı ders kitaplarında modernizmin toplumsal, bireysel, ekonomik etkilerine yönelik eleştiriler ele alınacaktır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylı 5. sınıf Türkçe ders kitabının incelendiği bu çalışmada araştırma desenlerinden nitel desen benimsenmiştir. Nitel araştırmayı, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39). Çalışmanın verileri "Doküman İncelemesi" yöntemi ile toplanmıştır. Analiz sürecinde ise Eleştirel Söylem Analizi yöntemi benimsenmiştir. Eleştirel söylem analizi; söylem analizinin bir alt türü olarak, güç, hâkimiyet/egemenlik, hegemonya, sınıf farkı, cinsiyet, ırk, ideoloji, ayrımcılık, çıkar, kazanç, yeniden oluşturma, dönüştürme, gelenek, sosyal yapı ya da sosyal düzen, bilişsel şemaları şekillendirme gibi temaları öne çıkaran ve araştırma alanı olarak bu konuları işleyen bir yöntemdir (Van Dijk, 2003; 352-372). Eleştirel söylem analizi, incelenen yazılı, sözlü dil pratiğinin cümle aralarını okuma, arka planını çözümlenme, bir tür yapı sökümlü olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın İnceleme Nesnelere

Araştırma kapsamında MEB onaylı 5. sınıf Türkçe ders kitabı incelenmiştir.

Çapraz Baran, Ş. ve Diren, E. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 5. sınıf ders kitabı. Ankara: Anıtepe Yayıncılık.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılacak konular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım & Şimşek, 2006). Bu kapsamda araştırmanın veri setinde yer alan ders kitapları basılı olarak temin edilmiş ve araştırmacı tarafından incelenmiştir. Modernizm ile ilişkili kapitalizm, yabancılaşma, yalnızlaşma, popüler kültür vb. kavramlara yönelik açık ve örtük eleştiriler, manipüle edilmeye çalışılan davranış ve tutumlar veri setinden alıntılarla somutlaştırılmıştır.

Van Dijk (1997:12), cümlelerin sözdizimi açısından analizi gibi "Bütün metinlerin biçiminin ayrıştırılabileceğini; bir dizi kategoriye ayırabileceğini ve bunların karakteristik sıraları için kuralları formüle edilebileceğini belirtmiştir. Hikâyeler, ister kurgusal ister gerçeğe dayalı olsun, işleyiş açısından izleyici tarafından öngörülebilir bilgi yapılarında şekillendirilirler. (Thompson, 1990). Bu bağlamda hikâyeler öngörülebilir bir organizasyon yapısına sahip olayların zamansal /nedensel zincirleri olarak görülür. Stein /Glenn Hikâye Gramerinde (Luke, 1988; Ochs, 1997) tanımlanmıştır.

Anahtar kategoriler, ortam (karakterler, mekân, zaman ve konuyla ilgili arka plan bilgisi) ve (tematik ilişkileri geliştiren ve birbirine bağlayan) bölümlerdir. Bir bölüm birkaç öge içermektedir:

- Karakter tarafından bir tepkiye neden olan bir başlangıç olayı,
- Bir karakterin başlangıç olayının bir sonucu olarak nasıl hissettiğini temsil eden iç tepki,

- c) Bir hedefe veya alt hedefe ulaşma girişimi,
- d) Bir sonuç, girişimin bir sonucu,
- e) Sonuca yanıt olarak bir tepki, duygu, düşünce;
- f) Nihai sonucu ifade eden bir karar.

Bu hikâye grameri şeması, okuma metinlerinin analizi için yaygın olarak kullanılmaktadır (Luke, 1988; Ochs, 1997). Bir karakterin amacı, girişimi, sonucu ve tepkisi gibi bir hikâyenin önemli unsurlarını belirleyerek bir hikâyenin ilettiği mesaj, mahiyet keşfedilebilir. Bir hikâyenin ya da kurgusal metnin ilettiği mesajı ve yazarın ya da anlatıcının “hikaye grameri analizi” ile işaret ettiği noktayı belirleyerek kimin inançlarının ve değerlerinin onaylandığını ve hangi içeriklerin, mesajların eleştirildiği, yok sayıldığını gösterebiliriz.

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bulgular

Araştırma kapsamında ders kitabı içerikleri incelenerek bulgu tespit edilen öğeler eleştirel söylem analizi ile ve örtük müfredat açısından tespit edilen bulgular tablolar eşliğinde sunulmuştur. Tablo 1’de toplumsal açıdan öne çıkarılan ve teşvik edilen davranış kalıpları gösterilmiştir.

Tablo 1.

Hoşça Kalın, Güle Güle başlıklı Metnin Analizi

METİN	İçerik
<p>Kafayı takacak başka şey kalmamış gibi vedalaşmalara, iyi dileklere taktım bugünlerde. Geçenlerde bir öğretmen arkadaşımın okuldan çıkarken vedalaştığımız sekreter kız “Hoşça kalın!” diye uğurlayınca bizi, arkadaşın ağzını aradım. Beni çileden çıkararak bu karıştırmalar onu da rahatsız ediyor mu diye, ediyormuş. Biz yaştakilerin huysuzluğu mu bu yoksa gençler vedalaşmaları, selamlaşmaları da mı unuttular? “Bay bay!” diyenler “Çav!” diyenler artıkça Türkçe konuşanlara da bir şeyler oluyor. Batı hayranlığı, yabancı dillerdeki kullanım mı akıllarını karıştırdı yoksa bunları öğretmeyi unuttuk mu çocuklarımıza? Her durumda aynı şeyler söylenmez, diye uyardık mı? Kalana “Hoşça kal!” denir, gidene “Güle güle!”; tersi yakışık almaz, demedik mi? Amerikan filmlerinde ayrılan kişilerin birbirlerine yalnızca “Bye!” dediklerini duya duya mı böyle oldu bu işler bilmiyorum.</p> <p>Sabaha karşı, evlerine dönerken sokaktan geçenlerin birbirine “İyi akşamlar!” dileklerini duyunca kahroluyorum. Camı açıp “Ne akşamı beyefendi? Gece bitti, sabah oluyor, sabah!” diye sesleneceğim ama durduruyorum kendimi. Aman ha, neme lazım! Ve tam şu anda, bunu yazarken dışarıdan bir ses, benimle alay eder gibi “Baba iyi akşamlar!” diye sesleniyor birine. Saate bakıyorum, gece yarısına yalnızca on dakika var. Şimdi, nasıl öğreteceğim bu adamlara ben “akşam” ne zamandır, hangi zamana “gece” denir, sabaha karşı beşte de “İyi akşamlar!” denmez, öğleden sonra üçte de denmez diye Hoşça Kalın, Güle Güle s.16</p>	<p>Popüler kültür, Modernizm eleştirisi, Yabancılaşma eleştirisi</p>

Günlük rutin konuşma tercihleri üzerine odaklanan bu metinde hikâye grameri açısından başlatıcı olaylar metin söyleminde “öteki” olarak işaret edilen ve anlatıcı tarafından belirgin şekilde eleştirilen kişilerin diyaloglarıdır. Diyaloglara anlatıcının verdiği karşılıklar iç tepki konumunda olup metin söyleminde diyalogları gerçekleştiren bireyler popüler kültür üzerinden “öteki” olarak aktarılmıştır. Batı hayranlığı, yabancılaşma ile dil üzerinde başlayan değişimin toplumsal kimliğe sirayet ettiği işaret edilmiştir. Hikâye grameri açısından bu bölüm sonucu oluşturmaktadır. Metin söyleminde genellikle etken cümle yapısı kullanılarak eleştirilen yapı ve davranış kalıplarının özneleri

somutlaştırılmıştır. Bu çerçevede Batı hayranlığı, yabancılaşma gibi kavramların metinde bilinçli bir şekilde kullanıldığı; etken cümlelerle metin yazarı tarafından eleştirinin odağı haline getirildiği metin söyleminde tespit edilmiştir. Metin söyleminde kullanılan “duymak, görmek” gibi filler sık kullanılmış kitlenin eleştirilen kalıp ve şemalara maruz kaldığı işaret edilmiş; metnin son aşamasında ise dil kullanımı ve ifade becerisinde farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Başlangıç olayı, iç tepki, hedef, sonuç yapıları ile yapılandırılan bu metnin söyleminde okuyucu kitlesinin Batı hayranlığı, yabancılaşma, popüler kültür etkileri gibi kavramlara yönelik zihinsel şemaları şekillendirilmeye; dil pratikleri manipüle edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2’de kültür ve gelenekler üzerine odaklanan metinler analiz edilmiş; Anadolu üzerinden kült hale gelen davranışlar ele alınmıştır.

Tablo 2.

Anadolu’da Konukseverlik Gelenekseldir Başlıklı Metnin Analizi

METİN	İçerik
Anadolu’nun geleneksel konukseverliği üzerinde duralım isterseniz. Bu konukseverliğin kökleri tarihin derinliklerine iner. Türklerin kendi ülkelerine ve şehirlerine, köylerine, kasabalarına gelen yabancılara, gariplere, kimsesizlere, yolculara karşı insanca, dostça davranışları, kısacası konukseverlikleri çok eskidir. Bugün de Anadolu’nun birçok köy ve kasabasında, köyün ve kasabanın ortaklaşa malı olan köy odaları, “misafirhane”ler vardır. Bir konuk geldiği zaman bu odalarda ağırlanır, yedirilir, içirilir. Karşılığında hiçbir şey beklenmez. Bu odaların giderleri, sıra ile ya o köyde oturan varlıklı aileler tarafından ya da köy sandığından karşılanır. Aslanan konuğu hoşnut etmektir. Bunun için yapılması gereken ne varsa yapılır, ayrılırken gideceği yere kadar konuğun azağı düzülür “Tanrı, güzelliklerini öteki ülkelere ayrı ayrı dağıtırken burada hepsini bir araya getirmiştir. Burada dünyanın en güzel insanları, en temiz giyimli halkı yaşar; en nefis yemekler pişirilir. Tanrı’nın yarattıkları içinde en şefkatli, en konuksever halk Anadolu’dadır.” 650 yıl önce bunları söyleyen Seyyah İbni Batuta, bir Anadolu yolculuğunda Denizli’ye uğrar. Bundan sonrasını İbni Batuta’dan dinleyelim: Konuk sevmek, konuğa ikramda bulunmak, insan sevgisinin başında gelir. Anadolu; yemeğini konuğuna yedirmekten, konuğunu memnun etmekten zevk alır. Bir görevi yapmış olmanın rahatlığını duyar. Şekerin hemen hiç bulunmadığı yıllarda bir öğretmen, bir köye konuk olur. Akşam yemekten sonra evde bir telaştır başlar. Ev sahibi sandığının anahtarını bir türlü bulamamıştır. Evin her köşesi aranır taranır, anahtar yok. Sonunda sandığı kırmaya karar verirler. Sandık kırılır, öğretmen işin farkına o zaman varır. Ev sahibi kırdığı sandıktan küçük bir çıkın çıkarır, sandığın içerisinde üç şeker vardır. Evet, konuğuna şekerli bir kahve ikram etmek için sakladığı üç şeker. Anadolu’nun konukseverliği üzerine söylenecek çok söz, anlatılacak çok hikâyeye vardır (s.23)	Gelenek Övgüsü

Kültür ve gelenekler üzerine yapılandırılan metin söyleminde, Anadolu ve üzerinde yaşayan insanlar diğer coğrafyalardan pozitif yönde ayrıştırılmış ve okur zihninde de bu yönde şemalar oluşturulmaya çalışılmıştır. Yaşanmışlıklar ve tarihi tecrübeler ile metin söylemi ve verilmek istenen mesaj somutlaştırılarak okuru ikna etme yetisi güçlendirilmiştir. Hikâyeye grameri bağlamında İbn-î Batuta’dan alıntılar ile hedef ulaşmak istenmiş; Anadolu insanı “ev sahibi” ile somutlaştırılarak sonuca ulaşma gayesi şekillendirilmiştir. Metinde başlangıç olayı ya da içeriği olarak Türklerin tarihlerine değinilmiş ve konukseverlik, yardımseverlik gibi olumlu davranışların Anadolu coğrafyasında Türkler tarafından kalıcı hale getirildiği örtük olarak aktarılmıştır. Metnin semantik çerçevesi ve hedef kitlenin zihinsel şemaları hoşnut etmek, memnun olmak, sevmek, ikram etmek, dostça davranmak filleri ile şekillendirilmeye çalışılmıştır. Metin söyleminde örtük olarak değişen hayat şartları, modernleşme ve sanayileşme ile yozlaşan, bozulan insan ve akraba ilişkilerini işaret edilmiş; geleneksel ve tarihsel kodlara dikkat çekilerek okurun insan ilişkilerindeki tavır ve tutumları şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3’te sermaye ve ekonomi metaforik olarak betimleyen içerikler analiz edilmiş kapitalizm eleştirisi öne çıkarılmıştır.

Tablo 3.

Çocuk ve Baloncu Başlıklı Metnin Analizi

METİN	İçerik
<p>Çocuk ve Baloncu</p> <p>Bir süredir mahalleye bir baloncu geliyordu. Hemen hemen her gün ve aşağı yukarı aynı saatlerde, elinde kocaman bir balon kümesiyle köşeden görünür “Balonlar! Renk renk balonlar!” diye bağırarak ağır adımlarla sokağı boydan boya geçer ve öteki köşeden dönüp görünmez olurdu. Küçük çocuk, onun gelişini her gün heyecanla bekliyordu. Baloncu önde, küçük çocuk arkada mahalleyi baştan sona birlikte geçiyorlardı. Yine bir gün baloncu dinlenmek için durduğunda küçük çocuk bütün cesaretini toplayarak yanına gitti. Önce balonları yakından bir süre izledikten sonra “Baloncu amca!” dedi. “Biliyor musun, benim hiç balonum olmadı.” Adam, çocuğu şöyle bir süzdükten sonra “Paran var mı?” diye sordu. “Bayramda vardı.” diye atıldı çocuk. “Önümüzdeki bayram yine olacak.” “Öyleyse bayramda gel. Acelem yok, ben beklerim.” Çocuk sessizce adamın yanından ve renk renk balonlardan uzaklaştı. Gözlerinden yaşlar boşanıyordu ve sanki yürümeye gücü kalmamıştı. Henüz on adım atmamıştı ki geri dönüp balonlara bakmak istediğinde gözlerine inanamadı. Balonlar her nasılsa adamın elinden kurtulmuş ve yolun kenarındaki büyük ağacın dallarına takılıp kalmıştı. Çocuk, gördüğü manzara karşısında donup kalmıştı ağaçtaki balonlara bakarken baloncu ona seslendi: “Küçük, balonları ağaçtan kurtarırsan birini sana veririm.” Çocuk teklifi kabul eder</p> <p>Nihayet balonlara ulaşmıştı. Bir süre onları izledi. Sonra dikkatlice balonları ağacın dikenlerinden koruyarak dallara dolanmış ipleri çözüp baloncuya uzattı. Sadece bir balon, diğerlerinden ayrılıp biraz daha yukarı çıkmış ve dalların arasında sıkışıp kalmıştı. Çocuk onu da kurtarmaya çalışsa biliyordu ki ağacın dikenleri balonu patlatacağı. İster istemez ağaçtan aşağı indi, ayakkabılarını giyip adamın kendisine vereceği balonu heyecanla beklemeye başladı. Ama baloncu hiç oralı değildi. İpleri eline sıkıca doladıktan sonra yavaş yavaş sokağın sonuna doğru yürümeye başladı. Çocuk şaşırıldı. “Hani balonlardan birini bana verecektiniz?” diye sordu. Adam, “Seninki ağaçta kaldı evlat, istersen çık al.” Çocuğun ayakta duracak gücü kalmamıştı. Kaldırım kenarına çöktü. Bir dönüp köşede kaybolmak üzere olan baloncuya ve balonlarına, bir de ağacın tepesindeki kıpkırmızı balona baktı ve “Olsun!” diye mırıldandı. “Olsun! Ağacın üzerinde kalsa da bir balonum var ya artık.” (s.34)</p>	<p>Kapitalizm eleştirisi.</p> <p>İş ve hayatla ilgili ihtiras eleştirisi.</p> <p>Hedeflere sıkıntısız, engelsiz ulaşmak mümkün değil</p> <p>Azimli Olma mesajı</p>

İçinde bulunduğumuz zamanın sermaye ve ekonomik sistemi metaforik olarak betimleyen metin bünyesinde bariz kapitalizm eleştirisi dikkat çekmekte olup söylem ve derin yapıda birçok katman bulunmaktadır. Hikâye grameri açısından başlangıç olayı olarak seçilen baloncunun sokağa gelmesi ile süreç başlar. Çocuğun balonlara olan ilgisi iç tepki olarak betimlenmiş; balona ulaşma isteği hedef, alt hedef olarak sunulmuştur. Baloncu çocuğun balon talebine ancak para ile karşılık vereceğini ifade etmekte; parası olması durumunda istediği şeye ulaşabileceğini söylemektedir. Bu bağlamda metin söyleminde baloncu, güncel ekonomik sistemi, vahşi kapitalizmdeki sermayedar ve yöneticileri işaret etmektedir. Metnin devamında baloncunun elinden balonlar kurtulur ve ağaca takılır; baloncu ağaca takılan balonları kurtarması karşılığında çocuğa bir balon vermeyi vadeder ve çocuk teklifi kabul eder; bir balon hariç tüm balonları kurtarır ve baloncuya teslim eder. Sermayedar işçi ilişkisi açısından çocuk, eleştirilen ekonomik modelde işçi olarak işaret edilmiş; vahşi kapitalizm çerçevesinde sermayedarı, patronu kurtaran işçinin emeği ve emeğin sömürsü olmuştur. Balonları kurtaran çocuk alacağı balonu beklerken baloncu vadettiği balonun, yani çocuğun emeğinin karşılığı olan balonun, kurtarılamayan, ağaçta kalan balon olduğunu ifade ederek vahşi kapitalizmin sömürü düzenini somutlaştırmıştır. Ağaçta kalan balonun alınmaya çalışıldığında dikenlerin ve ağacın ekişi ile patlayacağı yani hak edilenin vahşi kapitalizm sisteminde elde edilemeyeceği işaret edilmiştir. Ayrıca materyalde yer alan görselde ağaçta kalan ve patlayacağı belirtilen balonun renginin kırmızıdır. Kırmızı rengin

siyaset bilimi açısından sosyalizmle müsemma olduğu düşünülürken subliminal bir gönderme de dikkat çekmektedir. Hikâye gramerinde sonuç, nihai sonuç açısından çocuk balona ulaşamamış; ancak çabasını devam ettireceği metin söyleminden anlaşılmaktadır. Metin söyleminde hedef kitleye işaret edilen bir diğer şema ise bireyin amaçlarına, hedeflerine, ideal olana ulaşmasının sıkıntı yaşamadan, maddî ve manevî bedel ödemediğinden mümkün olmamasıdır.

Genel değerlendirme çerçevesinde metin söyleminde modernizm etkisiyle oluşan sermaye sistemi, emek sömürüsüne odaklı vahşi kapitalizm, eleştirilmiş; hedef kitleye amaçlara, ideallere bedel ödemediğinden ulaşmanın mümkün olmadığı işaret edilmiş; hedef kitlenin davranışları ve zihinsel şemaları metin söyleminin çözümlenen semantik katmanları ile manipüle edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4'te çevre kirliliği ve çevre hassasiyeti ile ilişkili içerikler analiz edilmiştir.

Tablo 4.

Bu Nehir Bizim Başlıklı Metnin Analizi

METİN	İçerik
<p>Bu Nehir Bizim</p> <p>Hayatlarında bu kadar önemli olan bir şey için niçin bu kadar duyarsız davranıyorlardı? Savaşmayı bırakmalı mıydı? Yenilgiyi kabullenme düşüncesi bile kötüydü. Gözlerinin önüne fabrikadaki adamın gülüşü geliyordu. O mu kazanacaktı? “Hayır, ırmağımızın ölmesine izin vermeyeceğim. Bildiğim bütün yolları deneyeceğim.” dedi kendi kendine. Büyüklerin kendi yanında olmayışı zoruna gidiyordu. Sadece kendisinin değil, herkesin nehriydi ama onlar önem vermiyorlardı.</p> <p>Furkan biraz dinlendikten sonra kalkıp apartmana girdi. Kapıları tek tek çaldı. Açanlara durumu anlatıp onlardan imza istedi. Bazıları kapıyı açmadı, bazıları tam olarak dinlemeden kapıyı kapattı. Furkan ağlamak istiyordu. Yirmi daireden sadece bir tane imza alabilmişti. “Yirmide bir, vay be!” dedi. Daha çok yolu vardı, böyle giderse başaramayacaklardı. Arkadaşları da diğer mahallelerde dolaşıyordu. Her arkadaşına bir mahalle düşmüştü. Bıkmadan devam etmeliydi. Karamsarlığa kapıldığında fabrika sahibinin gülüşü geliyordu aklına. Ve yeniden başlıyordu. Apartmanlara girerek evlerin kapısını tek tek çalmaya devam etti</p> <p>Okuldan geldiğimizi, fabrikanın sahibiyle görüşmek istediğimizi söyledik. Bizi bir odaya götürdüler, orada görüştüğümüz adama gördüklerimizi anlattık. Niye arıtmadan atık suları nehre döktüklerini sorduk. Arıtmanın pahalı olduğunu, büyüklerin işlerine burnumuzu sokmamamızı söyledi. Şikâyet edeceğimizi belirttik, kahkaha atarak ‘İstediğiniz yere edin.’ dedi.” diye anlattı. Sinan Bey “Ben de o nehirde yüzerek büyüdüm. Hâlâ da geldiğimde ara sıra yüzerim. Yarın seninle buluşalım. Beni atık suların nehre döküldüğü yere götür. Ben bu arada babamla da konuşur durum hakkında bilgi alırım. Ondan sonra ne yapacağımızı konuşuruz.” dedi. Furkan teşekkür etti, ertesi gün parkta buluşmak üzere sözleştiler. Furkan’ın tüm yorgunluğu geçmişti, sanki biraz önce yorgunluktan bitap düşen o değildi. Koşarak parka doğru gitti. Bu güzel haberi arkadaşlarına vermeliydi. Onların yüzlerinin alacağı hâli merak ediyordu.</p> <p>Ertesi gün Ömer de Furkan’la birlikte parka geldi. Biraz bekledikten sonra Sinan Bey geldi, yanında bir kişi daha vardı. Furkan, Ömer’i de tanıttı. Birlikte atık suyun boşaltıldığı yere gittiler. Adam dökülen sudan ve nehrin birkaç yerinden ayrı ayrı su aldı. Sinan Bey “Bunların hepsini inceleyip babamla öyle konuşmayı düşünüyorum. Birkaç güne kadar sonuçlar çıkar. Sonuçlar iyi çıkmazsa ben de imza atarım. Ayrıca tetkik sonuçlarının fotokopilerini de size veririm. Topladığınız imzaları kaymakamlığa götürürken de basına haber veririm. Basın da yanınızda olursa başarıma şansınız artar. Yaşadığımız çevrenin ne kadar önemli olduğunu biliyorum. Ayrıca beni bu konuda haberdar ettiğiniz için teşekkür ederim.” dedi. Nehirden örnekleri aldıktan sonra Furkan’la Ömer’i parka geri götürdü. “Bu hâlinizi her zaman koruyun, hiçbir zaman değişmeyin.” dedi ve gitti. (s.70)</p>	<p>Kentleşme, sanayileşme, yabancılaşma eleştirisi.</p>

Çevre kirliliği üzerine odaklanan metinde metin söyleminin odak noktasında baskın şekilde sanayileşme ve kentleşme yer almaktadır. Hikâye grameri açısından başlangıç olayı olarak kirliliğe sebep olan fabrikayı şikâyet için toplanan imzalar yer almaktadır. İç tepki olarak ise imza toplayan Furkan'ın bu durumu kabullenmemesi ve mücadeleye devam etmesi yer almaktadır. Metin söyleminde imza toplama girişimine katılımın düşük olması, kentleşme ve modernleşme etkisiyle insanların duyarsızlığı eleştirilmiştir.

Hedef olarak ise fabrika patronu ile görüşme ve talepleri iletme girişimi yer almaktadır. Ancak patron yerine onun oğlu ile görüşülebilmiş durum izah edilmiş, çevre kirliliği patronun oğluna gösterilerek alt hedef gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada davranışları takdir edilen ve onaylanan çocuklar üzerinden hedef kitleye metin söylemi ile toplumsal ya da bireysel problemlerde iletişimin önemi işaret edilmiş; çocukların problemleri iletişim ile çözmeleri örtük olarak teşvik edilmiştir. Sonuç olarak nehirden alınan suyun tetkik raporu ve yetkili yerlere toplanan imzalarla verilmiş; gerekenlerin yapılacağı ifade edilmiştir. Sonuca tepki olarak ise çocuklar yaptıkları davranışın memnuniyeti ve mutluluğunu yaşamaktadır.

Metin söyleminde kentleşme, sanayileşme etkileri eleştirilirken hedef kitlenin problemler, sıkıntılar karşısında azimle mücadele etmeleri teşvik edilmiştir.

Tablo 5'te resmi otoritenin toplumsal düzeni ve huzuru düzenleyici etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 5.

Çocuk Bahçesindeki Bekçi Başlıklı Metnin Analizi

METİN	İçerik
<p>Çocuk Bahçesindeki Bekçi</p> <p>Bizim sokağın alt başına küçük bir çocuk parkı yapıldı. Beyaz badanalı ihata duvarını, yine beyaza boyanmış demir parmaklıklarla çevrelediler. Parkın köşesinde, üzeri kırmızı kiremitlerle örtülü şirin bir bekçi kulübesi vardı. Orta yaşlı, çatık kaşlı bir amca, bazen bu kulübenin önüne dikilip bas bas bağırır: "Kapıyı görmedin mi oğlum, ne diye duvardan atlıyorsun?" "Çimenleri çiğneme, kenardan yürü!"</p> <p>"Yavrum siz hiç mektep medrese görmediniz mi, salıncağa ayakkabıyla basılır mı, in oradan!" Ne yalan söyleyeyim, ilk günlerde bu adama çok kızıyordum. Ne diye bağırıyordu? Bu park bizler oynasın diye yapılmamış mıydı? İki de bir düdük öttürecek ne var yani? Parkı alıp götürmüyoruz ya...</p> <p>1. Tahterevallideki çocuklara iyice sinirlenmişim: - İnin artık, diye bağırdım. Herkes sizi mi bekleyecek? Biz de bineceğiz. Sanki bu sözleri söylediğime pişman oldum. Ayakkabıları çamurlu olan çocuk, pazularını şişirip önümüze dikilmez mi? Kocaman gövdesini görünce ödüm patladı. Boncuk boncuk terlemeye başladım. Hele yakamı tutup... beni itmeye başlaması yok mu, kanımı dondurdu. Küçük kardeşim heyecana kapılmış ağlıyordu. Bu iri yapılı ve benden en azı altı yaş büyük olan çocuğun elinden kurtulmak imkânsızdı. Aklıma gelen ilk çareye başvurmak zorunda kaldım</p> <p>"Bekçi amca!" diye bağırdım. Bu imdat çığılığı her şeye yetti. Ne kadar rahatladığımı artık siz bir düşünün... Gerçi bekçi amca benim çığılığımı duymamıştı ama onun adını söylemek o çocukları kaçırmaya yetmişti. Daha birkaç gün öncesine kadar kendisine öfkeyle baktığım bekçi amcayı artık sevmeye başlamışım. Meğer onun bağırıp çağırılmaları boşuna değilmiş. Her düdük çaldığında bizi korkutmak için değil, bir kötülüğe engel olmak için çalıştığını artık daha iyi anlıyorum. (s.137)</p>	<p>Resmi kurum, kuruluş ve görevlilere yönelik önyargılı tutum ve davranışları etkilemeye yönelik içerikler.</p>

Resmi otoritenin toplumsal düzeni ve huzuru düzenleyici etkisinin öne çıkarıldığı metin söyleminde metaforik anlatım tarzı tercih edilmiştir. Hikâye grameri açısından bekçinin parkta düzeni sağlamaya yönelik uyarı ve uygulamaları başlangıç olayı olarak seçilmiştir. Çocuk bu uyarı ve düzenlemeye yönelik çabaları başta anlamlandırmakta güçlük çekip eleştirirken hikâye gramer açısından bu durum iç tepki olarak öne çıkmaktadır. Hedef olarak parkta oynamaya giden çocuk, parkta yaş itibarı ile orda olmaması gereken çocuklarla mücadeleye girer. Parktaki oyun araçlarına zarar verip

kuralları ihlal eden bireyler tarafından dövülmek üzereyken çocuk bekçi tarafından kurtarılır. Dayak yemekten kurtarılan çocuğun bu duruma yönelik memnuniyeti ise hikâye grameri açısından sonuca tepki olarak öne çıkmaktadır.

Metin söyleminde örtük olarak resmi otoriteler bekçi ile sembolize edilirken parkta oynayan çocuk vatandaşı, genç nesli temsil etmektedir. Bu çerçevede hedef kitleden modernizm, emperyalizm etkisiyle resmi otoriteleri ve uygulamalarını önyargılarla sorgulaması eleştirilmiş; toplumsal düzen ve huzuru bozma maksatlı girişimlerden uzak durmaları teşvik edilmiş; bu otoritelere yönelik zihinlerde olumlu şemalar inşa edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 6'da modern hayatın insan yaşantısına dâhil ettiği iş, kariyer, başarılı olma gibi durumlar analiz edilmiştir.

Tablo 6.

Özgürlük Başlıklı Metnin Analizi

METİN	İçerik
Aç olduğu için av aramaya çıkan kurt, uzakta bir köy görür. Kurdun hâli perişandır. Günlerce aç gezmış, bir deri bir kemik kalmıştır. Köyde avcılar ve çoban köpekleri, kurtlar için çok tehlikelidir. Kurtlar sürü hâlinde köylere, koyunlara ve kümes hayvanlarına saldırdıkları için köylü her daim hazır bekler. Kurt da başına gelecek tehlikeyi bile bile köye yaklaşır. Köye daha adım atar atmaz kendinden iri, bakımlı, besili bir köpeğe rastlar. Göz göze gelirler. Kurt, köpeği iyice inceler: "Söylesene dostum." der: "Ben böyle günlerdir aç gezerken nasıl oluyor da sen bu kadar tombul, besili kalabiliyorsun?" Köpek keyifli keyifli: "İnsanlar beni besliyorlar." der. "Hepsi bu kadar mı?" diye şaşkınlığını belirtir kurt. "İşin çok zor olmalı öyleyse?" "Hayır, hayır!" der köpek. "Yaptığım tek şey, geceleri bahçeyi beklemek." "Bunun için mi sana yemek veriyorlar? Bu kadar bakıyorlar?" der kurt. "Eğer hepsi buysa ben de sana yardımcı olurum, birlikte bahçeyi koruruz. Dışarıda yiyecek bulmak çok zor, sen bunun ne demek olduğunu bilmiyorsun herhâlde!" "Gidelim bakalım, sahibim seni de besler herhâlde, bahçede birlikte yaşarız belki." Kurt bu duruma çok sevinir. Köpeğin yaşantısına imrenir. Birlikte köpeğin bekçilik yaptığı yere giderler. Yalnız bir ara kurt, köpeğin boynundaki ize dikkat eder. Köpeğin boynundaki tüyler dökülmüştür. "Boynuna ne oldu köpek kardeş yoksa kavga mı ettin?" "Boynuma takılan zincir tüylerimi döktü. Buranın sahibi, zincire bağlayarak bütün gün bu bahçede bağlı tutar beni." Cevap pek de kurda göre değildir: "O hâlde hoşça kal zavallı dostum." der kurt ve hızla oradan uzaklaşır. "Kusura bakma arkadaş, fikrimi değiştirdim. Ben aç kalabilirim ama özgür olmayı, aç kalmaya tercih ederim!" diye köpeğe seslenerek veda eder. Özgürlük (s.150)	Kapitalizm eleştirisi İş ve hayatla ilgili ihtiras eleştirisi. Konformizm eleştirisi

Metin modern hayatın insan yaşantısına dahil ettiği iş, kariyer, başarılı olma gibi ihtirasları metaforik bir anlatımla eleştirmektedir. Hikâye grameri bağlamında başlangıç olayı kurdun aç kalması nedeniyle köpekle kurmuş olduğu diyaloga dayanmaktadır. Köpeğin içinde bulunduğu rahat ve konforlu hayata yönelik şaşırma ise hikâye gramerinde iç tepkiyi temsil etmektedir. Kurdun köpekle benzer şartlarda yaşama isteği hedef konumundayken boğazına zincir takılması, özgürlüğünün elinden alınacağını öğrenmesi ile hedeften vazgeçmiştir. Vazgeçme eylemi sonuç olarak öne çıkmaktadır. Kurdun konfor ve beslenme uğruna özgürlüğünden vazgeçmeyeceğini ifade etmesi de sonuca verilen tepki düşünce olarak öne çıkmaktadır.

Metaforik anlatımın hâkim olduğu metinde köpeğin sahibi; kapitalist ekonomi düzeni, sahip, patron olarak sembolize edilmiş; köpeğin boynundaki zincir ve oluşturduğu yara da modern hayatın yabancılaştırıcı etkisi, yıpratması olarak sembolleştirilmiştir. Bu bağlamda modern hayat ve kapitalizmin dizayn ettiği hayat koşulları metin söylemiyle doğrudan eleştirilmiştir. Aç kalmanın rahat yaşamaya, köle olmaya tercih edileceğini işaret eder metin söyleminde hedef kitleye konfor, çalışma hayatı, kariyer ihtirası ya da maddî imkânlar gibi faktörlerle bireyin özgürlüğünden, kişilik özelliklerinden vazgeçmemesi gerektiği işaret edilmiş; okurun bu yöndeki davranışları ve zihinsel şemaları manipüle edilmeye çalışılmıştır. Metin içeriğinde genellikle etken cümleler kullanılmış; aç

kalmak, fikir değiştirmek, özgür kalmak gibi fillerle metnin etkisi artırılmaya çalışılmış; okuyucunun da tekrarlarla bu filleri benimsemesi hedeflenmiştir.

Tablo 7'de modernizm etkisiyle değişen iş hayatı, sosyal hayat, değerlerin erozyona uğrama süreci analiz edilmiştir.

Tablo 7.

İyiliğin Değerini Bilen Kim? Başlıklı Metnin Analizi

METİN	İçerik
<i>İyiliğin Değerini Bilen Kim?</i> Avcıların kovaladığı kurt köylüden kendini saklaması için yardım istemiş; kurdu bulamayan avcılar gitmiş ve kurt tehlikeden sıyrılarak köyüyle konuşmaya başlamış. Köylüye avcılardan kurtulduktan sonra gideceğini söyleyen kurt karar değiştirmiş-- Gideceğimi de nerden çıkardın, diye söylenmiş. Seni yemeden bir yere gitmem. Köylü, kurdun bu sözlerine çok şaşırılmış. --- Ben seni ölümden kurtardım. Karşılığında sen bana bunu mu yapacaktın? Sen hiç iyilik nedir bilmez misin? Kurt: --- Bu dünyada iyiliğin değerinin kalmadığını daha öğrenemedin mi, diyerek köylü ile alay etmiş. Bunun üstüne köylü: --- Bunu başkalarına da soralım. Sen söylediğinde haklıysan, gerçekten iyiliğin değeri yoksa beni afiyetle yiyebilirsin, demiş. Kurt, köylünün önerisini kabul etmiş; kurt ile köylü birlikte yola koyulmuşlar. Git git karşılırlarına yaşlı bir at çıkmış. Hemen sormuşlar. At:Ben tam on yıl çalıştım. Sahibimin her türlü işini yaptım. Sırtıma bindi, yüklerini taşıdım. Görüyorsunuz ya, şimdi de beni yaşlandırdım diye sokağa attı. Kurdun dediği çok doğru. Bu dünyada iyiliğin değerini bilen yok. Bir süre sonra bir köpeklerle karşılaşmışlar. O da: --- Ömrüm boyunca sahibimin bir dediğini iki etmedim. Evini bekledim, hayvanlarına göz kulak oldum. Şimdi yaşlanınca sokağa atıldım. İyiliğin değeri bilinmiyor, kurt haklı, diyerek uzaklaşmış. Bu sırada bir tilki çıkagelmiş. Ona sormuşlar. Tilki karşılık vermeden bir şey sormak istemiş: --- Bu koskoca hayvan, bu küçük çuvala nasıl sığıdı, önce onu söyleyin bana. --- Sığıdı işte, demiş köylü. Tilki: --- İnanmam, diye direnmiş. Kurt hiç o çuvala sığar mı? Bu soruşturmadan canı sıkılan kurt, tilkinin bir an önce cevabını almak için çuvalın içine girmiş. Köylü, tilkinin kurnazlığını anlayınca vakit kaybetmeden çuvalın ağzını bağlamış. Tilki: --- İyiliğin değeri bilinecek, bilmeyenler cezasını çekecek, diyerek çuvalı sırtladığı gibi ormanın içinde gözden kaybolmuş. İyiliğin değerini bilen kim (s.192)	Ben merkezli insan eleştirisi Aşırı rekabetçi piyasa eleştirisi

Metin içeriğinde metaforik bir anlatım tercih edilmiş; modernizm etkisiyle değişen iş hayatı, sosyal hayat, değerlerin erozyona uğraması üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda insanların yalnızlaşması, sadece kendi menfaatlerini düşünmesi, toplumun değerler bakımından çözünerek kitle birlikteliğini sağlayan anlam değer dünyasının zayıflaması eleştirilmiştir. Köpek ve atın uzun süreli emeklerine karşılık yapılanlar rekabetçi, sadece kendi menfaatini düşünmek durumunda bırakan kapitalist düzene metaforik manada örtük bir eleştiri olarak kabul edilebilir. Metin söyleminde hedef kitlenin toplumsal değerleri yaşatması; sadece kendi menfaatine odaklanmadan iyilik yapması teşvik edilmiştir.

Hikâye grameri açısından başlangıç olayı avcılar tarafından kovalanan kurdun köylüden yardım istemesidir. Başlangıç olayına tepki olarak avcılardan kurtulan kurt köylüyü yemeye karar verir. İyiliğe bu şekilde mukabele edilmesini sorgulayan köylünün tavrı da başlangıç olayına tepkidir. İyiliğin değerinin kalıp kalmadığını sorgulama neticesinde iyiliğin değerini bilen orman sakinlerine rastlanması ise sonuç konumundadır.

Tartışma ve Sonuç

Eğitim akademik gayeler bünyesinde barındırdığı gibi sosyokültürel girdi ve çıktıları da barındırmaktadır. Eğitim sürecinde müfredata ilişkin akademik içerikler ders kitapları bünyesinde belirli bir hiyerarşi ile hedef kitleye aktarıldığı bilinmektedir. Eğitim ve toplum yapısal olarak birbirini değiştirip dönüştüren aktif bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla eğitim içinde bulunduğu toplumun anlam değer

dünyasını, sosyokültürel önceliklerini de içermekte; ders materyallerine de bu öncelikleri günün şartlarına göre aktarmaktadır.

20. yüzyıl içinde toplumsal, siyasal ve finansal anlamda çok fazla dönüşüm gerçekleşmiş ve bu dönüşümden eğitim de etkilenmiştir. Kurudayıoğlu ve Tüzel (2010) bu çerçevede okuryazar profili, okuma türlerinin değiştiğini işaret etmiş; Baş, Turhan ve Karaca (2017) materyal içeriklerinin günün şartlarına göre zihinsel etkileri olduğunu ifade etmiş; Kana (2014) okuma metinleri ve stratejiler üzerinde durmuş; Gün (2012), okuma metinleri ve okumanın sürdürülebilirliği ile ilgili problemleri ifade etmiştir. Yapılan araştırmalarda da aslında günün şartlarına göre “yeni” ya da “yenilenen” içerikler üzerinde durulmuştur.

İlk kez 11. yüzyılda kullanıldığını bildiğimiz; yeniyi odaklanan “modernite” kavramı ortaçağ Avrupa’sındaki teolojik, toplumsal tartışmalardan hareketle sistematize olarak “modernizm” kavramına dönüşmüştür. Tarihsel süreçteki en büyük modernleşme hareketi olarak öne çıkan Reform ve Rönesans hareketleri 17. yüzyıla kadar tahkim edilen siyasal ve dinî yapıyı derinden sarsarak eskiye, geleneksel olana bakışı kökten değiştirmiştir. 18 ve 19. yüzyılda sanayileşme etkisi ile modernleşme toplumsal alana, kavramlara da doğrudan temas etmiş ve bunları dönüştürmüştür. Her değişim ve dönüşüm hareketi gibi modernizm de kavramları, algıları, ölçütleri yapılandırırken bir maliyet getirmiştir. Özellikle 20. yüzyılın başında sanayileşme, kapitalizm, rekabetçi serbest piyasa modeliyle sosyolojik çözülme, değer erozyonu, yalnızlaşan ve yabancılaşan insan, ben merkezli insan bu maliyetin oluşturduğu krizler olarak değerlendirilmektedir. İfade edilen maliyetlerle her toplum yüzleşmiş, kendi bütünlüğünü, değerlerini, anlam değer dünyasını korumaya çalışmış ve bu süreçte örgün, yaygın eğitim kurumlarından faydalanmıştır.

Genel değerlendirme ekeninde 19. yüzyılın ortalarında Tanzimat ve Islahat fermanı ile eğitim alanında da büyük ivme kazanan modernleşme hareketi günümüze kadar radikal değişim ve dönüşümleri tetiklemiştir. Toplumsal ve kültürel olarak Batının gerisinde kaldığına yönelik inanışlar sürekli işlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye modernleşme sürecinde “kendi kabahati olmaksızın” (Çayır, 2010) ders kitaplarında Batı’nın gerisinde kalmış bir ülkedir.

Tarihsel süreç içinde daha çok teknik boyutuyla gündem vitrinindeki yerini alan modernizmin suyun yüzeyindeki buz dağı gibi bir de arka planı bulunmaktadır. Arka plan olarak ifade edilen bu sürecin en önemli etkileri toplumsal ve kültürel dizgeler etrafında vuku bulmaktadır. Şimşek (2021) son yıllarda MEB tarafından öğretim programlarının bu dizgeler bağlamında kuramsal olarak dönüşümden geçtiğini, yeni nesillere bu dönüşümü gözetken değerlerin aktarıldığını belirtmektedir.

Salt modernizm ve etkilerinin ilerlemeci anlayışla tamamen olumlu değerlendirmek bilimsel anlamda mümkün değildir. Özellikle yabancılaşma, popüler kültür, rekabetçi piyasanın oluşturduğu ben merkezli insan, kapitalizm kitleler üzerinde önemli çözümlere sebep olurken toplumsal değerleri de erozyona uğratmaktadır. Bu yıkıcı etkileri önlemek ve azaltmak için kullanılan en önemli enstrümanlardan eğitim ve eğitim materyalleridir. Bu araştırmada da MEB tarafından onaylı Türkçe ders kitaplarında modernizm kavramı ve alt kavramlarına yönelik tenkitler eleştirel söylem analizi ve hikâye grameriyle incelenmiştir.

Popüler kültür ve rutin konuşma tercihleri üzerine odaklanan “Hoşça Kalın, Güle Güle” isimli metnin söyleminde Batı hayranlığı, yabancılaşma ile dil üzerinde başlayan değişimin toplumsal kimliğe sirayet ettiği işaret edilmiştir. Metin söyleminde genellikle etken cümle yapısı kullanılarak eleştirilen yapı ve davranış kalıplarının özneleri somutlaştırılmıştır. Bu çerçevede Batı hayranlığı, yabancılaşma gibi kavramların metinde bilinçli bir şekilde kullanıldığı; etken cümlelerle metin yazarı tarafından eleştirinin odağı haline getirildiği metin söyleminde tespit edilmiştir. Metnin söyleminde okuyucu kitlesinin Batı hayranlığı, yabancılaşma, popüler kültür etkileri gibi kavramlara yönelik zihinsel şemaları şekillendirilmeye; dil pratikleri manipüle edilmeye çalışılmıştır.

Kültür ve gelenekler üzerine yapılandırılan “Anadolu’da Konukseverlik Gelenekseldir” başlıklı metin söyleminde, Anadolu ve üzerinde yaşayan insanlar diğer coğrafyalardan pozitif yönde ayrıştırılmış ve okur zihninde de bu yönde şemalar oluşturulmaya çalışılmıştır. Metnin semantik çerçevesinde hoşnut etmek, memnun olmak, sevmek, ikram etmek, dostça davranmak filleri ile konukseverlik aynı bağlamlarda kullanılarak hedef kitlenin zihninde bu kavrama yönelik olumlu şemalar inşa edilmeye çalışılmıştır.

İçinde bulunduğumuz zamanın sermaye ve ekonomik sistemini metaforik olarak betimleyen “Çocuk ve Baloncu” isimli metin bünyesinde bariz kapitalizm eleştirisi dikkat çekmekte olup söylem ve derin yapıda birçok katman bulunmaktadır. Metin söyleminde baloncu, güncel ekonomik sistemi, vahşi kapitalizmdeki sermayedar ve yöneticileri işaret etmektedir. Ayrıca materyalde yer alan görselde ağaçta kalan ve patlayacağı belirtilen balonun renginin kırmızıdır. Kırmızı rengin siyaset bilimi açısından sosyalizmle müsemma olduğu düşünüldüğünde subliminal bir gönderme de dikkat çekmektedir. Metin söyleminde hedef kitleye işaret edilen bir diğer şema ise bireyin amaçlarına, hedeflerine, ideal olana ulaşmasının bedel ödemedi, sıkıntı yaşamadan, maddî ve manevî bedel ödemedi mümkün olmamasıdır. Metin söyleminde modernizm etkisiyle oluşan sermaye sistemi, emek sömürüsüne odaklı vahşi kapitalizm, eleştirilmiş; hedef kitleye amaçlara, ideallere bedel ödemedi ulaşmanın mümkün olmadığı işaret edilmiş; hedef kitlenin davranışları ve zihinsel şemaları metin söyleminin çözümlenen semantik katmanları ile manipüle edilmeye çalışılmıştır.

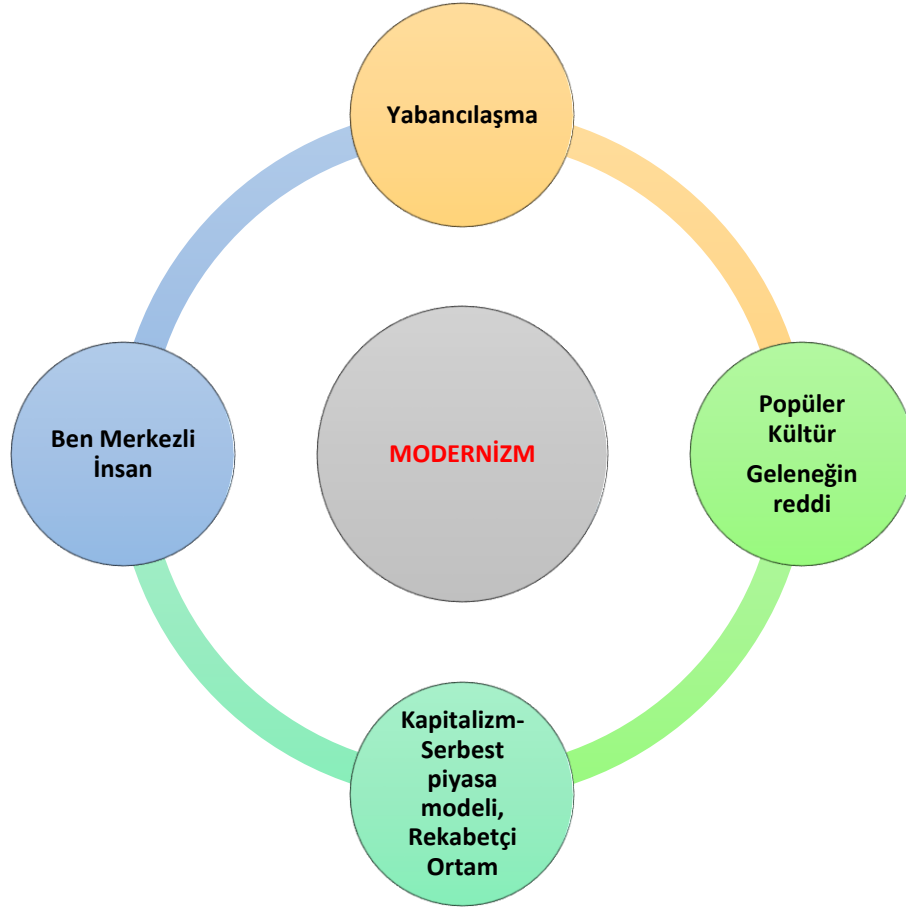
Çevre kirliliği üzerine odaklanan “Bu Nehir Bizim” adlı metnin söyleminde odak noktasında baskın şekilde sanayileşmenin ve kentleşmenin etkileridir. Metin söyleminde imza toplama girişimine katılımın düşük olması, kentleşme ve modernleşme etkisiyle insanların duyarsızlığı eleştirilmiştir. Bu aşamada davranışları takdir edilen ve onaylanan çocuklar üzerinden hedef kitleye metin söylemi ile toplumsal ya da bireysel problemlerde iletişimin önemi işaret edilmiş; çocukların problemleri iletişim ile çözmeleri örtük olarak teşvik edilmiş; demokratik tutumları benimsemeleri amaçlanmıştır.

Resmi otoritenin toplumsal düzeni ve huzuru düzenleyici etkisinin öne çıkarıldığı “Çocuk Bahçesindeki Bekçi” başlıklı metinde de metaforik anlatım tarzı tercih edilmiştir. Metin söyleminde örtük olarak resmi otoriteler bekçi ile sembolize edilirken parkta oynayan çocuk vatandaşı, genç nesli temsil etmektedir. Bu çerçevede hedef kitleden modernizm, emperyalizm etkisiyle resmi otoriteleri ve uygulamalarını önyargılarla sorgulaması eleştirilmiş; toplumsal düzen ve huzuru bozma maksatlı girişimlerden uzak durmaları teşvik edilmiş; bu otoritelere yönelik zihinlerde olumlu şemalar inşa edilmeye çalışılmıştır.

Metin modern hayatın insan yaşantısına dâhil ettiği iş, kariyer, başarılı olma gibi ihtiraslar “Özgürlük” başlıklı metinde eleştirmektedir. Metaforik anlatımın hâkim olduğu metinde köpeğin sahibi kapitalist ekonomi düzeni, sahip, patron olarak sembolize edilmiş; köpeğin boynundaki zincir ve oluşturduğu yara da modern hayatın koşturmacası, yıpratması olarak sembolleştirilmiştir. Bu bağlamda modern hayat ve kapitalizmin dizayn ettiği hayat koşulları metin söylemiyle doğrudan eleştirilmiştir. Aç kalmanın rahat yaşamaya, köle olmaya tercih edileceğini işaret eder metin söyleminde hedef kitleye konfor, çalışma hayatı, kariyer ihtirası ya da maddî imkânlar gibi faktörlerle özgürlükten, kişilik özelliklerinden vazgeçmemesi işaret edilmiş; okurun bu yöndeki davranışları ve zihinsel şemaları manipüle edilmeye çalışılmıştır.

“İyiliğin değerini Bilen Kim?” başlıklı metin içeriğinde metaforik bir anlatım tercih edilmiş; modernizm etkisiyle değişen iş hayatı, sosyal hayat, değerlerin erozyona uğraması üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda insanların yalnızlaşması, sadece kendi menfaatlerini düşünmesi, toplumun değerler bakımından çözünerek kitle birlikteliğini sağlayan anlam değer dünyasının zayıflaması eleştirilmiştir.

Althusser (2001: 40-62) modern toplumun baskın ideolojik Devlet Aygıtı olarak okulun artan bir etkisi olduğunu ifade etmektedir. Devlet, en önemli ideolojik araçlarından biri olan eğitim ile varlığını topluma kabul ettirmeye çalışmakta, dolayısıyla okullar aracılığı ile toplumu kendi ideolojik ilkeleri doğrultusunda eğitmekte (Çetin, 2001) yine eğitim yoluyla kendi ideolojik formlarının kodlarını, sembollerini ve dilini bilinçli bir şekilde yaymaktadır. Eğitimde, ders programlarında, ders materyallerinde toplumun değerleri kültürü, genel politik tavrı şekillendirilmektedir (Çetin, 2001; Olgun, 2017; Althusser, 2001; Şimşek, 2021)

Şekil 1. Modernizmin Etki Alanı

Analiz edilen ders kitabının söyleminde öğrencilerin modernizm etkisi ile yabancılaşma, kültürel çözüme, ben merkezli yaşama, kontrolü kaybederek maddi ve manevî ihtiraslar etrafında hareket etme, şartların oluşturduğu aşırı rekabetçi kimliğe bürünme gibi davranış ve tutumlardan uzak durmaları için zihinsel şemaları şekillendirilmeye çalışılmış; davranışları da bu yönde manipüle edilmeye çalışılmıştır.

Eleştirel mesajlarla birlikte hedef kitleye bir düşünce, fikir veya çalışmadan maddi gerekçelerle vazgeçilmemesi, ilkeli olunması, azimli olunması, zorlularla mücadele edilmesi de ders kitabının söyleminde öne çıkmaktadır. Bu bağlamda içeriklerin materyaller bünyesinde artırılması öğrencilerin Türkçe dersine yönelik bakış açılarını değiştirmelerine, dersi ilgiyle takip etmelerine katkı sağlayacaktır. Ayrıca değişen ve dönüşen aktüel şartların materyallerde gözetilme düzeyi ve buna yönelik içeriklerin niceliklerinin, niteliklerinin artırılması eğitimdeki orta ve uzun vadeli hedeflerin gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiştir.

Yazarların Katkı Oranı

Çalışma tek yazarlı olup bütün araştırma sorumlu yazara aittir.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada çıkar çatışması teşkil edebilecek herhangi bir durum ya da ilişki bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Althusser, L. (2001). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (Y. Alp & M. Özışık, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anderson-Yockel, J. ve Haynes, W.O. (1994). Joint book-reading strategies in working-class African American and white mothertoddler dyads. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 37(3), 583-593.
- Arkonaç, S. A. (2012). *Söylem çalışmaları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baş, B., Turhan, O. ve Karaca, F. (2017). Türkçe öğretiminde etkinlik stratejisi geliştirmeye yönelik bir durum tespiti: 5. Sınıf Türkçe çalışma ve öğretmen kılavuz kitabı örneği. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(4), 717-746.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Bulut, M. ve Orhan, S. (2012). Türkçe-edebiyat ders kitaplarının dil ve kültür aktarımındaki rolü ve önemi üzerine bir inceleme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8), 297-311.
- Carrell, D. ve Korwitz, J. (1994). Using concordancing techniques to study gender stereotyping in elt textbooks. In J. Sunderland (ed.) *Exploring Gender: Questions and implications for English language education* (pp. 73-83). Prentice Hall International.
- Cevizci, A. 2010. *Felsefe sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çayır, K. (2010). Yeni bir "biz" anlayışı geliştirme yolunda eğitim, ders kitapları ve okullar, eğitim, çatışma ve toplumsal barış. Çayır, K. (Ed.), *Türkiye'den ve Dünyadan Örnekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27, 99-117.
- Çetin, H. (2001). Devlet, ideoloji ve eğitim. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 201-211.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. London: Longman
- Fairclough, N. (1995) Critical discourse analysis: the critical study of language, Londra: Longman, 1995. Gunther Kress, Critical Discourse Analysis, *Annual Review of Applied Linguistics*, Volume: 11, (March 1990)
- Gün, M. (2012). İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi okuma etkinliklerinde karşılaşılan sorunlar. *Turkish Studies*, 7(4), 1961-1977.
- Günay, V. D. (2018). *Söylem çözümlemesi*. İstanbul: Papatya.
- Jeanniere, A. (1994). *Modernite Nedir, Modernite Versus Postmodernite*. (M. Küçük, Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.
- Kana, F. (2014), Ortaokul öğrencilerinin üstbilis okuma stratejileri farkındalık düzeyleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 100-120.
- Kızılcılık, S. (1996). *Postmodernizm dedikleri*. İzmir: Saray Kitabevleri.
- Kurudayıoğlu, M. ve Tüzel, S. (2010). 21. yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 28, 283-298.
- Luke, A. (1988). *Literacy, textbooks and ideology: Postwar literacy instruction and the mythology of Dick and Jane*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Nixon, A. ve Power, C. (2007). Towards a framework for establishing rigour in a discourse analysis of midwifery professionalisation. *Nursing Inquiry*, 14(1), 71-79.
- Nordquist, R. (2020). *Understanding the use of language through discourse analysis: Observing how various means of discourse create context*. Erişim adresi: <https://www.thoughtco.com/discourse-analysis-or-da-1690462>
- Ochs, E. (1997). Narrative. In T. A. Van Dijk (Ed.), *Discourse as structure and process*, (vol. 1, pp. 185/207). London, UK: Sage
- Olgun, H. B. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in kamusal alan yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün*, 2(1), 45-54.

- Punch, K. F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz (Çev.), Ankara: Siyasal Kitapevi
- Renner, C. (1997). Women are busy, tall, and beautiful: looking at sexism in efl materials. *Annual Meeting of the Teachers of English to Speakers of Other Languages*. Orlando, March 11-15.
- Selander, S. (1991). Pedagogic text analysis. In M. L. Julkunen, S. Selander & M. Åhlberg (Eds.), *Research on texts at school*. Joensuu: University of Joensuu Press
- Solak, Ö. (2011). Küçük ağa romanının eleştirel söylem analizi. *TDAV Akademik Bakış Dergisi*, 26, 1-14.
- Sözen, E. (1999). *Söylem*. İstanbul: Paradigma Yayınları
- Sözen, E. (2014). *Söylem*. Ankara: Birleřik Yayınları.
- Şimşek, R. (2021). Socio-political evaluation of the distribution of root values in Turkish language textbooks. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 6(12), 566-612.
- Şimşek, R. ve Erdem, İ. (2020). Subliminal bir güç göstergesi: Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ders kitapları. *Söylem Filoloji Dergisi*, 5(1), 252-277.
- Thompson, J. B. (1990). *Ideology and modern culture: Critical social theory in the era of mass communication*. Cambridge, UK: Polity Press
- Van Dijk, T. A. (2003). Söylem ve ideoloji çokalanlı bir yaklaşım. B. Çoban & Z. Özarslan (Der.), *Söylem ve İdeoloji mitoloji, din, ideoloji* (ss. 13-113) İstanbul: Su.
- Van Dijk, T. A. (2011). Discourse, knowledge, power and politics: towards critical epistemic discourse analysis. C. Hart (Ed.), *Critical discourse studies in context and cognition* (pp. 27-64). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Yağcıoğlu, S. (2002). Eleştirel söylem çözümlemesi: Disiplinlerarası bir yaklaşım. S. Yağcıoğlu (Yay. Haz.), *1990 sonrası laik-antilaik çatışmasında farklı söylemler: Disiplinlerarası bir yaklaşım* (ss. 3-34). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Yeter, G. B. (2015). *Türk postmodern anlatılarında modernizm eleştirisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Introduction

Textbooks are the primary tools and equipment required for education in terms of their duties. Playing a role in education, the textbooks are educational materials that are prepared according to the cognitive and affective skills of the students and present the content and information to the students. Knowledge is conveyed through textbooks thanks to their ability to fulfil these functions. While creating this educational material, the literary texts constituting its content are important in conveying cultural values in terms of genre, theme, source, poet and author preference (Bulut & Orhan, 2012: 302). Communication, culture and teaching function of the textbooks used in terms of mother tongue or foreign language education come to the fore. The basic concepts of the language are included in the learning and communication process through texts and activities. In this context, the competence of the texts used in the textbook and its content directly affects the quality of learning and teaching, it carries the traces of the society and culture.

As Selander (1991: 35-39) points out, textbooks reach a large audience and directly affect the worldview of a generation. Textbook analysis provides insight into changes in society and values in society on a large scale. Textbooks reflect the attitudes, values and beliefs of their authors and cultures, social and cultural biases such as gender bias, sexism, and stereotyping (Carrell & Korwitz, 1994; Renner, 1997). At the same time, textbooks reproduce and transform these concepts and have an impact on teachers and students. All these stages are carried out with formal education programs and implicit-integrated programs embedded in official education programs.

Critical Discourse Analysis (ESA) acts with an interdisciplinary trajectory in research within the framework of these principles. Society and language relationship, the relationship between text, discourse and society, and the relationship between power and discourse stands out as the main research areas of ESA. Because Critical Discourse Analysis is based on systematic and detailed

examination of the data set obtained during the research process (Baş & Akturan, 2008: 24). Trying to reveal the meanings of the narratives "without placing them in place, time and context" may lead to false conclusions.

In the globalizing world where intellectual structures change extremely rapidly, the concept that exhausts individuals the most and spends a lot of time in their philosophical authorities is known as "modernism". "Modernism", which many philosophers and social scientists try to define, has a wide social range in terms of the areas it addresses to and includes. Cevizci (2010: 1108) describes modernism as "originating from the terms modernus, hodiernus (hodie = today) derived from the Latin word modo (recently, now); openness in thought, freedom, independence from authority, and knowledge on the most recent and most recently voiced thoughts". This concept is directly related to time and present and stands out as a criticism of the fixed, that is, the present.

Method

Qualitative method was adopted in this study, in which the 5th grade Turkish textbook approved by the Ministry of National Education was examined. It is possible to define qualitative research as "research in which qualitative data collection techniques such as observation, interview and document analysis are used, and a qualitative process is followed to reveal perceptions and events in a realistic and holistic manner in the natural environment" (Yıldırım & Şimşek, 2008: 39). The data of the study were collected using the "document review" method. Document analysis makes it possible to analyze documents produced in a specific period about a research problem or documents produced by more than one source and at different intervals on the subject (Yıldırım et al. 2002). In the analysis of the data, the critical discourse analysis method was adopted. Discourse analysis is an attempt to deconstruct the text by going beyond syntactic and semantic boundaries and to understand the intention of it (Solak, 2011: 3). Discourse analysis "is a research method used in a wide range of social and cultural studies that deals with the products of meaning through texts" (Çelik et al. 2008: 99).

Result and Discussion

In the discourse of the analyzed textbook, it was found out that students' mental schemas were tried to be shaped in order to avoid behaviors and attitudes such as alienation, cultural dissolution, self-centred life, losing control and acting around material and spiritual ambitions, and assuming an overly competitive identity created by the conditions, and that their behavior has also been attempted to be manipulated in this direction.

Along with the critical messages, not giving up an idea or work to the target audience on financial grounds, being principled, being determined, and struggling with difficulties also come to the fore in the discourse of the textbook. In this context, increasing the contents within the materials will contribute to the students to change their point of view towards the Turkish lesson and to follow the lesson with interest. In addition, the level of observance of the changing and transforming current conditions in the materials and increasing the quantity and quality of the contents related to this will contribute to the realization of the medium and long-term goals in education.